

РОЛЯТА НА ЮГОСЛАВИЯ ВЪВ ВОЕННОТО ПЛАНИРАНЕ НА НАТО (1950–1952 Г.)

гл. ас. д-р **Димитър Добрев**

Институт за балканистика с

Център по тракология

Българска академия на науките

e-mail: corsair_@abv.bg

Received: April 23, 2024

Processed: June 7, 2024

Approved: July 15, 2024

Published: November 7, 2024

DOI 10.6276/OB2024DD

The Last State Centers of Early Medieval Bulgaria (late 10th – early 11th c.)

Dimitar Dobrev

Abstract. In the period 1950–1952, the role of Yugoslavia in NATO’s military strategy grew. Despite its communist ideology, the country’s geographical location was quickly taken into account by the West because it provided the much-needed geographic connection between Italy and Greece, members of the Alliance, and could serve as a “barrier” against advance of the Soviet Union toward the Mediterranean. Therefore, the coordination of defense efforts between Belgrade and the Western countries and the maintenance of Yugoslav military strength becomes a necessity for the overall defense strategy for the Southern Flank.

Keywords: NATO, Yugoslavia, Military strategy, Southern flank, Cold war

Темата за отношенията на Югославия със Северноатлантическия договор и Запада в началото на Студената война, често попадат в полезрението на изследователите. През 90-те години, в резултат на либерализиране на достъпа до архивите в редица държави от бившия Източен и Западен блок, се създадоха условия за публикуването на немалък брой научни трудове и документални сборници с фокус върху темата за Балканския пакт (Balkanski пакт 1953/1954, 2005; Vučićević, 2014; Stone, 1994), връзките между НАТО и Югославия (Dimitrijević, 2008; Dimitrijević, 2014; Milošević, 2007; Milošević, 2008; Laković & Tasić, 2016) и между отделни западни държави и Югославия (Сен, 2002; Lees, 1997; Croci, 1990; Bucarelli, 2008).

Паралелно с улеснения достъп, процесът на дигитализация на огромно количество документални колекции от архивите на Алианса след края на Студената война, даде възможност и за по-задълбочено изследване на отбранителната политика на съюза (Pedlow, 1997; Johnson, 2005; Chourchoulis, 2012; Nuti, 1993; Chourchoulis, 2014). В тази връзка, базирайки се на архивни материали на НАТО, настоящият анализ има за цел да хвърли допълнителна светлина върху постепенното нарастване на ролята на югославската държава във военното планиране на Атлантическия договор в периода 1950–1952 г., в стремежа към създаване на единна и стабилна отбрана на Южния фланг.

Изключването на Югославия, един от най-лоялните сателити на Съветския съюз, от Коминформбюро през юни 1948 г. идва като изненада за Запада. Политическото ръководство в Белград изпада в трудна ситуация, която изисква спешна нужда от политическа, икономическа и военна помощ, за да защити независимата си позиция срещу Източния блок. Всичко това павира пътя за процеса на сближаване, което превръща 50-те години във периода не само на най-интензивни отношения между югославската федерация и западните страни, но и води до преоценка ролята на югославската държава за западноевропейската отбрана.

Политиката на Вашингтон спрямо Белград от 1948 г. до 1950 г. следва линията на господстващото мнение сред американското политическо ръководство, че докато Кремъл прави опити да разширява своето влияние, то едновременно с това той ще избягва войната като вариант за това. Според Джордж Кенан, идеолог на политиката на „сдържане“, заради изтощението си след Втората световна война СССР не е в състояние да провежда военно-експанзионистична политика, а военноморското и военновъздушно превъзходство на САЩ, заедно с монопола върху атомното оръжие, правят подобна инициатива скъпоструваща за Москва. Президентската администрация се ориентира към предимно икономически подход с ограничена военна помощ, защото се предполага, че в следващите десет години основният фактор, влияещ върху развитието на световната политика, ще бъде идеологическата конфронтация между Изтока и Запада (Mayers, 1988, p. 109, 125, 126; Leffler, 1984, pp. 359–364; Leffler, 1992, p. 16; Pechatnov, 2003, pp. 27–28).

Сходна е и политиката на Северноатлантическия договор, който за периода от подписването на Вашингтонския договор (4 април 1949 г.) до ялото на 1950 г. функционира преди всичко като политическа организация с предимно консултативни функции. Възгледите за стратегическото планиране на Алианса също почиват върху идеите, че през 1949 г. и 1950 г. съветска инвазия е малко вероятна и второ, отбраната на Западна Европа ще зависи не толкова от количеството на войските и

качеството на оръжието, а от ядрения чадър на САЩ. Това създава една илюзорна представа сред западноевропейските правителства, че могат да не бързат с превъоръжаването. Дори един бегъл поглед върху документи свързани със стратегическото планиране – М.С. 3, М.С. 3/1, М.С. 3/2 и Д.С. 6, показва стремеж към стандартизиране на военните доктрини на страните-членки и одобряването на концепция, в която всеки съюзник ще има специфични задължения. Освен това и администрацията на президента Хари Труман провежда фискално консервативен курс и също не иска да увеличава разходите за отбрана (Kaplan, 1994, pp. 35–39; Baev, 2010, pp. 53–56).

На практика съветско-югославския конфликт се разглежда преди всичко като предизвикателство спрямо Кремъл и пример за това как невоенните стратегии могат да се използват за отслабването на съветската хегемония в Източна Европа, докато военните инструменти и пактове като НАТО са по-скоро пречка пред много по-ефективната икономическа политика (Boyadjieva, 1999, p. 87, 88; Mayers, 1988, p. 159). В започналото през август 1948 г. обсъждане на доклад на Съвета за национална сигурност NSC-21/1 озаглавен „United States Objectives with Respect to Russia“ (Цели на САЩ по отношение на Русия) се следва точно тази линия. Той дава началото на цяла серия от документи NSC-20/1, NSC-20/2, NSC-20/3 и NSC-20/4, като последният е подписан от президента Труман през ноември 1948 г. и диктува курса на американската политика на сдържане до възприемането на NSC-68 през април 1950 г. (Lees, 1997, p. 61). Въпреки че разрастването на съветското влияние в Евразия е стратегически неприемливо за Вашингтон, все пак това би поставило под сериозна тежест икономиката на Съветския съюз. Поради тази причина в заключителния документ NSC-20/4 не се предвижда голям военен бюджет, а по-скоро политика, която да ерозира силата и влиянието на Москва (FRUS, 1976, pp. 663–668).

В този смисъл NSC-20/1 недвусмислено маркира използването на Европейската програма за възстановяване, която стартира през 1947 г., и икономическата мощ на САЩ. Цел-

та е да се постави съветското ръководство пред избор или да позволи участието на източноевропейските си сателити в програмата, което неминуемо ще засили икономическото им сътрудничество със Запада, или да го забрани, а това ще забави тяхното възстановяване и ще обтегне отношенията им с Москва. Тук съветско-югославските противоречия са дадени като пример, че и в останалата част от съветската сфера могат да настъпят подобни деструктивни процеси, които в крайна сметка да ерозират влиянието на Кремъл, защото „ереста“ на Тито „може да раздели цялото комунистическо движение, както нищо друго до този момент“ (NSC-21/1, 1948, р. 6, 7, 8, 16, 17, 18, 24). Колкото повече блокадата на Югославия от Източния блок се затяга, толкова повече югославяните се обръщат на Запад. В тази връзка американското посолство в СССР препоръчва разширяване на търговските контакти между Запада и Белград в името на задълбочаване на разкола с Москва, а според Държавния департамент и решаване на висящите въпроси в гръцко-югославските и италианско-югославските отношения (FRUS, 1976b, р. 856, 870, 877; FRUS, 1980, р. 1416; Brands, 1987, pp. 45–46; Lees, 1997, р. 62, 67, 68).

Паралелно с това все по-често внимание започва да се отделя и на въпроса за предоставянето на военна помощ за югославската федерация като резултат от съществуващите на Запад опасения за възможен военен конфликт на Балканите. Подобни дискусии показват започналата постепенно преоценка на геополитическото значение на страната и необходимостта от това да се предостави още един инструмент – военния (освен икономическия), с който да се даде допълнително средство на режима на Тито да оцелее. Съгласно документ NSC-18/4 на Съвета за национална сигурност на САЩ, връщането на Югославия в съветската орбита ще бъде огромен психологически удар върху Западна Европа. Развитието на този сценарий ще има катастрофални военно-политически последици за сигурността на Италия и Гърция, като последната може да бъде изправена пред нова гражданска война и в крайна сметка да попадне под съветска доминация. Поради

тази причина Белград ще има нужда не само от икономическа, но и от военна помощ за да продължи да се съпротивлява (FRUS, 1980, pp. 1341–1348; FRUS, 1976c, pp. 960–961). Сходен по съдържание е и докладът на ЦРУ, в който също се изтъква факта, че „отклонението“ на Тито лишава СССР от на-силния бастион в Югоизточна Европа, който има потенциала да упражнява натиск върху Италия и Гърция, което от своя страна отслабва съветските възможности в Източното Средиземноморие и Балканите (CIA, ORE 8-50, р. 2).

В стратегическото ръководство на Алианса от края на март 1950 (М.С. 14) ролята на Югославия за западноевропейската отбрана се разглежда през призмата на евентуална обща война между Изтока и Запада. В него целите, които ще преследва Москва, освен че ще бъдат победа над силите на НАТО, осигуряване на достъп до Близкия изток и достигане на бреговете на Средиземно море и Атлантическия океан, се посочва че всяка военна кампания на СССР срещу Италия ще включва и такава срещу югославската федерация. Предполага се, че освен ако режима в Белград „не бъде свален, съветските лидери вероятно ще трябва да употребят сила за да използват югославската територия“ (Pedlow, 1997, р. 92, 93, 104).

Само няколко дни по-късно в друг документ D.C. 13 – доклад на Военния комитет на Северноатлантическия договор от 1 април 1950 г., относно т. нар. Medium Term Defence Plan (Средносрочен план за отбрана), отново се подчертава значението на Югославия за Източния блок, защото успешната военна кампания срещу тези две държави ще подsigури фланговете на силите на Съветския съюз и неговите сателити опериращи в Запада Европа и Балканите. Не на последно място това би осигурило и важни морски и въздушни бази за атака срещу комуникациите на Алианса. Всъщност в D.C. 13 за първи път се уточнява, че Кремъл няма да може да атакува Италия ефективно, докато или освен, ако Северна Югославия не бъде достъпна за съветските сили, откъдето те могат да нанесат основния удар с цел бързото преодоляване на долината на река По и по-добрите условия, които географията

ще предостави на съветските логистични линии (Pedlow, 1997, pp. 142–147). Оценките за значението на югославската федерация при отбраната на Италия продължават да се представят в същата светлина и в S.G. 27/8 от 10 юли 1950 г. (NATO, S.G. 27/8, p. 4, 6, 7)

В D.C. 13 също се изтъква и зависимостта между значението на отбраната на Югославия и оцеляването на Гърция при война между Запада и Източния блок. Макар, че към този момент гръцката държава не е член на Алианса, последният започва да отделя внимание на отбранителните възможности на страната, защото контролът върху нейната територия осигурява достъп до Близкия изток и е удобен плацдарм за действия в Източното Средиземноморие със стратегически важния Суецки канал. Затова се предполага, че СССР ще предприеме действия срещу Гърция едновременно с офанзивата си срещу Западна Европа. За военно-политическия елит в Атина и НАТО е от особена важност Югославия да прилага такава отбранителна стратегия с редовната си армия и партизански части, че да забави в максимална степен напредването на силите на съветския блок. Прочистването на територията на Югоизточна Югославия (което ще върви паралелно с подобна операция и в северната част на страната по направлението към Италия) от всяка съпротива ще бъде трудна и продължителна кампания за Кремъл. Следователно нападението срещу Гърция може да се извърши само през териториите на Албания и България, като всяка атака от последните ще се изправи пред отбранителната линия „Метакас“ (Pedlow, 1997, p. 151). На практика до юли 1950 г. планирането на Северноатлантическия договор очертава в основни линии ключовото значение, което би имала Югославия за отбраната на съюза по отношение на Италия и Гърция. Второ, оцеляването на режима в Белград се разглежда като условие за съпротивата на държавата срещу съветско нападение.

Въпреки всичко е решено да се предостави евентуална военна помощ за Югославия, но само ако страната бъде нападната. Причината е господстващото мнение сред членките на НАТО и най-вече в САЩ, че Югославската народна армия може да устои на атака от съ-

седните източноевропейски държави като България, Румъния и Унгария, дори ако те са подкрепени логистично от СССР, докато пристигне военно-материалната помощ от Запада (Dimitrijević, 2008, pp. 255–256). Скоро обаче тези оценки започват да се променят и Югославия придобива специфична роля в отбранителната стратегия на НАТО.

Причината е преминаването на 38-я паралел на 26 юни 1950 г. от севернокорейската армия. Корейската война (1950-1953) предизвиква сериозно психологическо и политическо въздействие поради опасността този конфликт да прерасне в директен сблъсък между САЩ и СССР. Войната се превръща в повратната точка в конфронтацията Изток–Запад, която в дългосрочен план води до понататъшна милитаризация на системата за колективна сигурност на западните държави, превръщайки Северноатлантическия договор от съюз с предимно консултативни функции в реален военен блок и проправя пътя за членство на Гърция и Турция в него през 1952 г. (Egorova, 2003, pp. 197–198; Weathersby, 2003, pp. 257–259; Bystrova, 2007, pp. 323–324; Milošević, 2007, p. 67; Baev, 2010, p. 53; Boyadjieva, 2017, pp. 507–508). Тези събития водят до преоценка на външната политика на САЩ и NSC-20/4 е заменен с NSC-68, в който съветската заплаха е посочена много по-ясно и се предвижда увеличаване на разходите за отбрана. Според Пол Нице, който е движещата фигура зад NSC-68, след като СССР вече разполага с атомно оръжие „НАТО няма да е в състояние да продължи да разчита основно на заплахата от ядрен отговор“, за да възпира Кремъл при отблъскването на военно нападение. Наложително е да се „укрепят позициите с други средства, а това означава изграждането на конвенционални сили“, защото предимството което извличат Съединените щати от ядрената си мощ ще се „свие до нула“ (Nitze, 1996, p. 13). Така създамата се ситуация вече изисква да се набляга на защитата на периферията като всички точки по тази периферия се разглеждат като еднакво важни. Предвижда се помощ за укрепването на икономическата, политическата и военната сила на държави, които биха имали важен принос за

американската сигурност и съдържащ ефект върху всеки противник (Gaddis, 2005, p. 85; NSC-68, 1996, p. 36, 63, 64, 65, 92).

Според доклад на ЦРУ войната на Корейския полуостров маркира началото на „нова фаза в конфликта между Съветския съюз и несъветския свят“, като за първи път от края на Втората световна война, според американския военно-политически елит, Кремъл „умишлено иска да разшири съветската зона на контрол“. В доклада дори се допуска, че Москва е в състояние да създаде серия от инциденти, сходни с корейския сценарий, като ускори интензифицирането на локални войни в зони като Тайван, Бирма, Индокитай и Балканите (CIA, 7-50, p. 2-4). Само ден след началото на войната, на 26 юни 1950 г. от Държавния департамент на САЩ са не мнение, че нормализирането на отношенията на Югославия с Италия и Гърция „може да бъде от голяма важност във време на опасност“ (FRUS, 1980, p. 35, 36, 42). Последното представлява сериозна еволюция в американската политика спрямо Балканите, след като почти година по-рано, през октомври 1949 г., държавният секретар Дийн Ачесън отклонява идеята на гръцкия генерал Стилянос Китрилакис, за създаването на източен отбранителен пакт, в който да влизат Югославия, Гърция и Турция, като „преждевременна“.

През 1951–1952 г. необходимостта от създаването на преграда срещу напредването на СССР на юг към Средиземно море и Близкия изток изправя Държавния департамент и Пентагона пред проблема за свързването на Белград със западната отбранителна система (Boydjéva, 1999, p. 88). Идеята да се вкара Югославия в НАТО, което ще гарантира оцеляването ѝ, ще допринесе за отбраната на Западна Европа и най-вече ще свърже географски Италия с Гърция и Турция е особено привлекателна. В тази връзка американският адмирал Форест Шърман описва конкретните изгоди, които Гърция и Югославия могат да имат за сигурността на САЩ и западната отбрана, препоръчайки Рим, Белград и Атина да бъдат обхванати в общо планиране (FRUS, 1982, p. 34, 36, 42).

Сходни възгледи за тясното обвързването на трите балкански столици има и председателят

на Военния комитет на НАТО генерал Омар Брамбли, според който отсъствието на Белград от общите отбранителни споразумения създава предпоставки Гърция да се превърне в „изолиран аванпост“ и ще постави под въпрос защитата на Северна Италия (НАТО, SGM-1727-51, p. 6). Пак по този въпрос през септември 1951 г. генералът дори предлага подпомагането на Югославия да стане задача на Алианса, нещо с което върховния главнокомандващ на съюза генерал Дуайт Айзенхауер е съгласен, но се отчита, че това би изисквало съгласуване на позициите с останалите членки и може да срещне препятствие от страна на Италия. Причината – продължаващия югославско-италиански конфликт заради Триест (Ваев, 2010, pp. 129–130).

На практика стратегическото планиране на Алианса започва да разглежда териториите на Гърция, Италия и Югославия като една отбранителна зона, в която изваждането от строя на един от нейните компоненти (югославския) би компрометирано цялостната отбрана на Южния фланг на НАТО. Администрацията на Труман се надява, че и останалите държави от Северноатлантическия договор ще видят предимствата за западната отбрана, след като Югославия се превръща в преграда пред всяко напредване на СССР със своите конвенционални въоръжени сили, което е и в духа на NSC-68. В тази връзка трябва да се направи всяко усилие режимът на Тито да поддържа военните си способности на едно определено равнище, защото това ще бъде от полза за европейската отбрана.

Още в края на януари 1951 г. представителят на Великобритания в НАТО излага вижданията на своето правителство, че Югославия представлява една от „опасните точки“ в Европа, защото в резултат на съветски доставки ефективността на въоръжените сили на източноевропейските сателити е нараснала. Според него се нарушава военното превъзходство, което до този момент е имал Белград спрямо неговите съседи от Източния блок (НАТО, D-D(51)29, pp. 1–2). Последното се споделя и от други членки на Алианса. Например в американски разузнавателни документи се посочват тревогите сред

югославското политическо ръководство, относно непрекъснатото нарастване на числеността на сателитните армии, заедно с потенциала им за водене на война, засилването на пропагандата от Коминформбюро и изграждането на фортификации по границите на Румъния, Албания, Унгария и България с Югославия. Препоръчва се западната помощ за последната „да бъде в мащаб достатъчно голям, за да неутрализира ефектът от съветската логистична помощ за сателитите“ (CIA, Informational Report, pp. 1–2; CIA, NIE-29, p. 6; CIA, Yugoslavia and Neighbouring Soviet Satellites, pp. 1–5).

Подобно на британския представител в НАТО и този на САЩ изказва сходно мнение. Макар в САЩ да разглеждат Югославската народна армия като силно мотивирана да се отбранява при нападение, само предоставянето на икономическа помощ няма да е достатъчно, а ще е необходима и военна такава. Затова Алианса трябва да бъде готов срещу подобна евентуалност, като се предприемат стъпки за премахването на всякакви бариери за експорта на стратегически суровини и оборудване за Югославия (НАТО, D-D(51)29, p. 2).

Въпросът за изпращането на оръжие за режима в Белград продължава да е предмет на дискусии и в следващите месеци. На 18 април 1951 г., докато се разглеждат в Съвета на заместник-представителите към Северноатлантическия съвет, няколко проблема от значение за Алианса, един от които е възможността за предотвратяване на „сателитна агресия на Балканите“, се заключава, че такава атака може „най-ефикасно да бъде предотвратена чрез укрепването на Югославия икономически и при подходящи обстоятелства и военно“. Освен това документът не пропуска да отбележи, че предоставянето на директна военна помощ трябва да бъде координирано с западната програма за превъоръжаване (НАТО, AC/2-D/4, p. 1). В тази връзка още на следващия ден – 19 април, в писмо на президента Хари Труман, относно помощта за режима на Тито, се изтъква, че недостигът на суровини, включително и такива за нуждите на югославските въоръжени сили, е толкова голям, че заплашва да подкопае бойната ефективност на Югославската народна армия.

Това „развитие сериозно засяга сигурността“ на Алианса. По нататък в документа се подчертава, че Югославия „е нация, чието стратегическо местоположение я прави важна за защитата на северноатлантическата зона и незабавното увеличаване на способността ѝ да се [отбранява чрез получаването на военна помощ] ще допринесе за запазване на мира и сигурността“ (НАТО, D-D(51)100, p. 1). Ето защо Вашингтон, след консултации с правителствата на останалите членки на Атлантическия договор и съгласно ефективното изпълнение на целите на Mutual Defence Assistance Act (Закон за взаимопомощ в отбраната) от 1949 г., смята доставката на суровини и продоволствия, за отбранителните нужди на Югославия за необходими (НАТО, D-D(51)100, p. 1).

Геополитическото местоположение на Югославия е от особена важност в стремежа на Съединените щати да изградят стабилен Южен фланг, който да подобри стратегическата безизходица на Италия и Гърция и паралелно с това да съдържа съветската сила. По тази причина започват серия от разговори между представители на югославското правителство и САЩ, свързани не само с военната помощ, но и със стратегическата координация и приноса на Белград за отбраната на НАТО. Пример за това е визитата на началника на Генералния щаб на Югославската народна армия генерал Коча Попович. В периода 17 май–18 юни той участва в няколко срещи с представители на американския военно-политически елит, сред които генерал Клайд Еделман, държавния секретар Дийн Ачесън, председателя на Обединения комитет на началник-щабове на армията на САЩ генерал Омар Брадли, съветника на президента Труман по външните работи Аверил Хариман и др. Обсъждат се въпроси от военно-стратегическо значение и югославяните отправят искане за доставката на съвременни изстребители, танкове и артилерия, които според генерал Попович, трябва да превърнат югославската армия в първокласна модерно въоръжена сила (Dimitrijević, 2008, p. 313; Laković & Tasić, 2016, pp. 9–11).

Темата за военната помощ за Югославия продължава да присъства и на следващите две визити на Коча Попович в Лондон и Париж.

Във френската столица на 10 юли 1951 г. югославския командващ се среща с върховния главнокомандващ на Алианса генерал Дуайт Айзенхауер. На нея той обяснява същността на конфликта между Белград и СССР и уникалността на югославския път като потвърждава, че идеологическите различия няма да бъдат пречка пред съвместни военни действия със западните страни, пред лицето на съветска атака. Нещо повече югославския генерал потвърждава готовността на правителството в Белград да се присъедини към някаква форма на координация и планиране с членките на съюза, както и да се използва предоставената военна помощ за отбраната на стратегически важния проход при Любляна (Dimitrijević, 2008, pp. 258–259; Laković & Tasić, 2016, pp. 11–12).

В разговорът с Айзенхауер, Попович отрича и широко разпространеното мнение на Запад, че югославското командване ще избягва класическите отбранителни операции и ще води само партизанска война. Този тип война се разглежда като второстепенна форма на съпротива, която без съмнение ще се прилага във всяка окупирана от вражески сили територия на държавата, но далеч не е единствената отбранителна тактика в арсенала на въоръжените сили на Югославия. Вероятно за да направи по-силно впечатление на върховния главнокомандващ на НАТО, той дори твърди, че ако югославяните бъдат снабдени с необходимото оръжие и оборудване ще могат да блокират настъплението на врага, стига Червената армия да не участва с цялата си сила. Това би имало положителен ефект върху отбраната на Любляна, а от там и значение за защитата на Северна Италия и Южна Франция (Milošević, 2008, p. 312; Laković & Tasić, 2016, p. 13).

Няколко дни преди срещата Попович–Айзенхауер в Париж на 7 юли, в Съвета на заместник-представителите¹ към Северно-

атлантическия съвет е представен съвместен меморандум от представителите на САЩ, Великобритания и Франция, относно икономическата помощ за Югославия. В него, съгласно документ D-D(51)29 от края на януари 1951 г., се отчита, че увеличаващият се натиск на Източния блок върху Белград, бързото превъоръжаване на съветските сателити и икономическата ситуация в югославската държава „са предмет на голяма политическа важност за правителствата на страните-членки на Алианса“. Планът предложен от Вашингтон, Лондон и Париж предвижда предоставянето на помощ за режима на Тито чрез улесняване на доставките на суровини и отлагане на плащанията по дълга. Не се пропуска да се отбележи, че този въпрос не засяга само трите страни, изготвили съвместния меморандум, но и всички правителства в НАТО, сигурността на които също зависи от Югославия да съхрани независимостта си. Тяхното сътрудничество в плана за помощта е не само в съответствие с политиката съгласно D-D(51)29, но и ще бъде необходимо за цялостния успех на проекта (НАТО, D-D(51)174, pp. 1–2).

Друг съществен момент, който меморандума отчита, е промяната на прилаганата до този момент политика на Запада за изчакване на конкретни искания за икономическа помощ от югославското правителство, за да не се създаде неудобство за ръководството на страната. Според документа с развитието на събитията „Белград поема инициативата и отправя молба за помощ до Франция, Великобритания и Съединените щати...и несъмнено ще се обърне и към други страни“ от НАТО, които трябва да си сътрудничат в предоставянето на икономическа помощ. Освен това югославското правителство не трябва да бъде информирано, че тази тема е била обсъждана в Алианса, нито е предвидено икономическата подкрепа за страната да стане отговорност на съюза (НАТО, D-D(51)174, p. 2). Пак в тази връзка, на 16 юли, на среща на Съвета на заместник-министрите, се обсъжда вариант за икономическа помощ за Югославия, при

формулирането на политики, изискващи решения от правителствата на страните-членки. Този съвет дава и насоки на всички други постоянни органи на НАТО и работи пряко с Военния комитет и Постоянната група.

¹ Съветът на заместник-представителите към Северноатлантическия съвет е създаден през май 1950 г. като постоянен орган, натоварен със задачата да изпълнява директивите на Северноатлантическия съвет в интервалите между сесиите. Всяко правителство назначава заместник към постоянния представител в Северноатлантическия съвет, като Съвета на заместниците е отговорен за

който САЩ, Великобритания и Франция обявяват намерението си да отпуснат безвъзмездна такава на стойност 45 млн. паунда за балканската държава, за да покрие дефицита по платежния си баланс (NATO, D-R(51)56, pp. 1–2).

Няколко седмици по-късно на 7 август се провежда и техническа конференция във Вашингтон, с участието на генералите Милош Шумоня и Мило Калибарда, на която отново се подчертава казаното от Попович в Париж от 10 юли, че Югославската народна армия се стреми да се подготви за конвенционална война, а не само за партизанска. В края на същия месец на връщане от Иран Аверил Хариман заедно с американският посланик в Белград Джордж Алън се срещат с Тито, Едвард Кардел и Александър Ранкович в Блед, където югославското ръководство отново заявява готовността на страната да се присъедини към западноевропейската отбрана. Официално изявление обаче не може да бъде направено, докато югославяните не получат сходни обещания от западните държави, че те ще се намесят, ако Югославия бъде нападната от СССР (Laković & Tasić, 2016, pp. 21–22).

Имено във връзка с евентуалните ангажименти на западните държави спрямо Белград още на 6 август 1951 г. е представен обширен доклад (I.P.T.54) до Постоянната група изготвен от международен екип по планиране. В него се обсъждат действията на Алианса при нападение срещу югославската държава в два сценария. Първият предвижда атака само от съветските сателити, при която Кремъл ще остане неутрален, осигурявайки (почти сигурно) логистична поддръжка, което ще се разглежда като опит за ограничаване на войната. Не по същия начин се оценява нападение от СССР със/или без участието на източноевропейски сили. На този сценарий се гледа като на вероятен начален етап на световна война. Наред с чисто идеологическите ползи от съхраняването на Югославия като независима от съветски контрол страна, Атлантическия договор цели с военно-материалната помощ армията ѝ да съхрани силата си, за да жертва минимум от държавната територия и в същото време да ангажира по възможност най-много

сили на Източния блок. Последното би имало голямо значение при обща война. Заради географското си местоположение Югославия е представяна и като потенциален „щит“, защитаващ позициите на Алианса в Адриатика, Централното и Източното Средиземноморие, а въоръжените ѝ сили заедно с тези на Гърция и Турция „представляват военен фактор, който може да бъде от голяма важност за НАТО [при военен конфликт] със СССР“ (NATO, I.P.T. 54, p. 1, 4, 6, 7).

Плановиците изготвили доклада стигат до заключението, че при всички случаи Югославия ще се отбранява и може да приеме „всяка форма на споразумение с НАТО, което да запази суверенитета на югославската държава“ (NATO, I.P.T. 54, p. 1). В допълнение Организацията на обединените нации (ООН) ще предприеме действия в подкрепа на Белград, като Постоянната група би имала ролята на помощник на ООН със силите на Северноатлантическия договор, които ще подпомагат Югославия. В известна степен членовете на Алианса постигат общо съгласие, че поддържането на способността на югославската федерация да защитава своята независимост е от съществено значение за сигурността на съюза. Поради тази причина те ще трябва да са в състояние да предприемат ефективни действия, ако Москва се опита да забави или блокира работата на ООН (NATO, I.P.T. 54, p. 1, 7).

Най-важното, което се уточнява в I.P.T.54 е, че помощта ще се извършва от предварително определени оперативни бази и съоръжения на военновъздушните сили. Но решението дали Алианса ще предостави пряка военна подкрепа ще бъде само след консултации на политическо ниво, както е предвидено в чл. 4 от Вашингтонския договор. В документа освен военновъздушните и военноморски операции в помощ на Белград, не се предвиждат никакви прегрупирания на сухопътни части и тяхното отклоняване от вече планираните операции, защото това би поставило под въпрос способността на съюза да се защитава. Причината е, че „бъдещото развитие на събитията в Югославия може да представляват заплахата за сигурността на НАТО“ (NATO, I.P.T. 54, p. 4, 6, 12).

Друг съществен акцент е, че всяко действие на ООН при нападения срещу югославската държава ще бъде подобно на това в Корея, прилагайки разпоредбите на чл. 51 от Хартата на организацията, но с едно основно изключение. Във войната на Корейския полуостров, не присъства въпросът за провеждането на въздушни и морски операции срещу територията на Китай. Сега обаче се счита за изключително важно евентуалните военни действия в подкрепа на Белград „да не се ограничават до югославската територия, а да се разрешават преки военни операции срещу всяка и всички държави-агресори и техните територии“ (НАТО, I.P.T. 54, р. 12, 13). На практика, докладът от август 1951 г. до Постоянната група на НАТО извежда на преден план основните въпроси, според Б. Димитриевич, пред които са изправени западните стратегии – дали атака срещу Югославия ще бъде локален конфликт и дали трябва да се изпращат войски на Атлантическия договор на югославска територия (Dimitrijević, 2008, р. 256). В тази връзка I.P.T.54 показва два много важни момента. Първо, помощта на Алианса вероятно ще се изразява само в изпращането на оръжие и оборудване, но не и на сухопътни части. Чрез военновъздушните и военноморските сили, съюзът и най-вече САЩ ще могат да използват своята военна мощ по въздух (вероятно и с употребата на атомно оръжие) и море, докато югославяните се опитват да съдържат напредването на противника по суша. Второ, всяко военно действие срещу Югославия може/ще се разглежда като предизвестие/начален етап от бъдеща световна война между Изтока и Запада. Фактът, че се предвижда отпадането на ограниченията за нанасянето на удари върху територията на всички, които ще участват във нападението по един или друг начин, е достатъчно показателно.

Следващата среща, която е от съществено значение по въпроса за приобщаването на Белград към обща отбрана със западноевропейските държави, е визитата в югославската столица на 14 октомври 1951 г. на генерал Джоузеф Колинс, началник-щаб на американската армия. Отличително за важността на това посещение

е предварителното обсъждане между него и Айзенхауер на приноса на Югославия за сигурността на Южния фланг на НАТО. Върховният главнокомандващ на Алианса директно посочва, че за всяка помощ, която се отпуска, Западът трябва да получи и конкретни ангажименти от страна на Белград, защото всеки път когато в НАТО се обсъжда отбраната на Южна Европа и особено на Италия, приносът на Белград би могъл да бъде от решаващо значение за успешното реализиране на тази задача (Lees, 1997, р. 109; Milošević, 2008, р. 312). В дискусиите на Колинс с генералите Коча Попович, Милош Шумоня, Пеко Дапчевич и Любо Вучкович върху различните сценарии за въоръжено нападение срещу балканската държава от изток, последният директно отхвърля американското мнение, че югославяните трябва да формират три отделни един от друг сектори на отбрана (при зоната на Любляна, в планините на Босна и на юг в Македония). Нещо повече Любо Вучкович дори смята, че нападателят няма да се радва на надмощие над югославската армия. Поради това е по пригодно да се изградят три отбранителни линии, като първата ще бъде по съществуващите държавни граници на Югославия, втората, ще преминава по течението на река Сава до българската граница, а третата няма да представлява непрекъснат фронт (Dimitrijević, 2014, pp. 263–265; Laković & Tasić, 2016, pp. 22–23).

При всички положения най-важния сектор за западните съюзници си остава Северозападна Югославия и тук Колинс не пропуска да отбележи, че в случай на война снабдяването на Югославия ще става през пристанището на Триест. В известна степен това изявление не трябва да се разглежда като случайно, а опит да се задължи Белград да отбранява тази критичната от военностратегическа гледна точка географска пролука, която води към Италия. В югославското командване разбират това и посочват, че в зоната на Любляна ще бъдат разположени една танкова и шест пехотни дивизии. По подобен начин американската делегация подчертава и важността на долината на река Вардар и пристанището на Солун, другият основен пункт за снабдяване на югославските сили

в южната част на страната (Laković & Tasić, 2016, p. 25, 26, 27).

Двете страни застъпват и различно мнение по въпросите за обща или локална война. Според Тито и двете носят голям риск за държавата му, което изисква армията да се модернизира с бързи темпове. Малко по-различни са вижданият на генерал Колинс, който застъпва тезата, че при всички положения всяко нападение срещу балканската държава ще се разглежда като прелюдия към световна война. И в тази връзка американската страна повдига въпроса за използването на югославските летища, плановете за тяхното реконструиране, където в случай на нужда да се презарежда с гориво след мисиите срещу Източния блок (Lees, 1997, p. 110; Laković & Tasić, 2016, p. 25, 27). Това демонстрира, че действията на Алианса вероятно ще се придържат към разпоредбите на I.P.T.54, където на военно-въздушната мощ е отредена основна роля, а стратегическата авиация на САЩ ще може да използва югославски съоръжения при нужда. Визитата на американския офицер показва, че военно-политическия елит в Белград не иска да допусне, дори временно, загубата на значителна част територията на страната, да предпази основните си сили от унищожение в равнините и в същото време да не губи контакт с западните сили в Италия и Гърция. Това означава, че режима на Тито, макар да залага на непрекъснати отбранителни линии, ще защитава всички жизнено важни за НАТО сектори – Любляна-Гориция и Солун.

Без съмнение визитата на Джоузеф Колинс има положителен характер по въпроса за дългосрочното стратегическо сътрудничество между Югославия и Атлантическия договор и изиграва не малка роля на 14 ноември 1951 г. САЩ и Югославия да подпишат споразумение, превръщайки последната в бенефициент по Mutual Defence Assistance Program (Програма за взаимопомощ в отбраната). Споразумението се състои от седем точки като шестата се отнася за помощта, която страната да осигури в развитието на западната отбрана и да използва за тази цел западното оборудване, което е доставено или е в процес на доставяне. В изпълнение на програмата

в края на годината в Белград пристига американска военна мисия от 30 офицери, поставяйки началото на модернизация, която нарежда югославската армия сред въоръжените сили на Тайван, Южна Корея и Иран, които също са на предната линия на отбрана срещу Съветския съюз и получават оръжие от САЩ (Balkanski ugovorni odnosi 1878–1996, 1999, pp. 227–228; Dimitrijević, 1997, p. 20, 21; Dimitrijević, 2008, pp. 257–258; Milošević, 2008, pp. 412–313; Laković & Tasić, 2016, p. 28; Baev, 2010, p. 129).

Според Форин офис американците действат на принципа, че „колкото е по-силна позицията на [югославската държава], толкова по-малко вероятно е някой да започне атака в Югоизточна Европа“ (ЦДА, КМФ-04, 683/11, p. 3). Джон Кембъл, член на Щаба за политическо планиране към Държавния департамент, заявява по повод на военната помощ, че целият смисъл на програмата е първо, да увеличи отбранителната мощ на Югославия, като въоръжените ѝ сили получават възможност да защитават „правилните места и да не се оттеглят в планините за да водят войната сами“. Второ, това е важно начало за включването на страната в западната отбрана (Oral History Interview with John O. Campbell).

Последното дава възможност за прилагането на т. нар. “forward defence”² (изнесенна отбрана), концепция, в основата на която стои идеята да се измести отбраната колкото се може по близо до границите на основния противник на НАТО – Източния блок. От своя страна фелдмаршал Бърнард Монтгомъри вижда в прилагането на “forward defence” в Европа не само шанс да се държат враговете далеч от британските брегове, но и известни политически изгоди с прибавянето на държави, чиято политическа устойчивост е важна, а военната им сила ще спомогне да се съдържат противниците. Според лорд Хастинг Исмей, генерален секретар на НАТО, основната задача е да се създадат сили, които да

² Изнесенната отбрана (forward defence) е концепция, която има за цел да ограничи или отблъсне военна агресия възможно най-близо до първоначалната линия (или граница) на контакт, за да се защити цялата територия на даден съюз или държава.

формират „щит“, способен да издържи на първоначалния шок от всякаква агресия, което да даде достатъчно време резервите да бъдат мобилизирани и придвижени, за да подкрепят „щита“, колкото се може по-бързо (Johnson, 2005, 51; Ismay, 1954, p. 102, 103).

Прилагането на тази стратегия и привличането на Белград към нея чрез координиране на югославските отбранителни планове с тези на Алианса, дават възможност на Гърция да реши проблемите си със сигурността. Така наречената „северна заплаха“, в която гръцкият военно-политически елит още от XIX в. вижда преди всичко българската държава, а от XX в. до известна степен и Югославия, се основава на историята и географията, като след 1945 г. ѝ се придава и един идеологически оттенък поради Студената война. Конфликтът Тито–Сталин от 1948 г. премахва Белград като заплаха и дори създава предпоставки за привличането на Югославия в съдържането на София. Двете държави имат причини да се страхуват от България, не само заради ключовото ѝ географско местоположение, но и защото се предполага, че най-верният сателит на СССР на Балканите разполага с най-добре обучената и екипирана армия в региона. Затова след като Атина е асоциирана с военното планиране на НАТО още през октомври 1950 г., гръцките плановници търсят одобрението на съюза да приложат „forward strategy“, измествайки основната си отбрана, колкото се може по-близо до българската граница. Неизгодното военностратегическо положение се допълва и от факта, че към Северна Гърция водят два стратегически маршрута – през България по течението на река Струма и по долината на Вардар в Южна Югославия по посока Солун. Именно последното направление е с най-голямо военно значение, защото дава възможност да се заобиколи и удари във фланг гръцката отбрана в Западна Тракия (Chourchoulis, 2012, p. 638, 640; Hatzivassiliou, 2006, pp. 6–11; Iatrides, 1968, p. 59; Stone, 1994, p. 398).

Въпреки че окончателното решение на НАТО да одобри членството на Гърция и Турция с Лондонски протокол от 22 октомври 1951 г. е забележителен успех, на регионално ниво гръцката армия не е в състояние да

отблъсне нападение от България и не разполага с нужните икономически инструменти за да поддържа по-голяма инициатива в отбраната, което предопределя страната да е зависима от чуждестранната военна помощ до 1960 г. При това положение военната координация между Атина и Белград се разглежда като особено необходима и дори сътрудничеството между Северноатлантическия договор и югославяните трябва да бъде до степен, в която последните да се присъединят към западния съюз (Chourchoulis & Korkouvelas, 2012, p. 499; Coloumbis, 1966, p. 33, 46; Kaplan, 1997, pp. 30–31).

В тази връзка по време на посещението на генерал Омар Брадли в Атина през есента на 1951 г. се посочва, че гръцко-югославската координация би имала голямо влияние върху съседните съветски сателити. Тук без съмнение се визира повече България отколкото Албания. Например, в разговор на командващия гръцката армия генерал-лейтенант Теодотос Григоропулос, последният маркира, че Югославската народна армия може да се използва не само като „прикритие на десния фланг“ на Алианса в зоната на Истрия, но също и като сила, която би могла да застрашава и фланга на всяко вражеско напредване към Проливите и при нужда в общи действия с Гърция, ще е в състояние и лесно да неутрализира албанската армия. Поради това той предлага основната част от югославските сили да бъде в Южна Югославия, където да си сътрудничи с масата от гръцката армия в провеждането на отбранителните операции (NATO, SGM-1727-51, p. 8, 9). В този смисъл е и мнението на британския посланик в Атина, че единодействието на двете балкански държави може да има конкретни военни ползи и за Белград, защото разполагането на гръцки войски близо до българската граница без съмнение ще има възпиращ ефект върху София при локална война срещу режима на Тито и едновременно с това ще държи сигурни маршрутите за снабдяването на югославяните през Солун (Vukman, 2009, p. 172). На практика, защитата на Южна Югославия, ще позволи на гръцкото командване не само да съсредоточи по-голяма част от армията си на границата с България, но и ще даде по-голям

шанс за издържане на първоначалния удар в случай на война и забавяне напредването на противника. Последното ще даде и нужното време за мобилизация на резервите и включването им в битката.

Влизането на Гърция и Турция в НАТО през февруари 1952 г. допълнително променя геостратегическия пейзаж в региона на Югоизточна Европа и Източното Средиземноморие и повдига още по надлежно въпроса за приноса на Югославия за отбраната на Западна Европа и Южния фланг на Алианса и за осигуряването на географска връзка на първите две държави с Италия. В документ на Постоянната група (SGM-1455-52) от юни 1952 г., целта на който е оценката на поведението на Югославия при война Изток–Запад, се представят три сценария. Те включват нападение срещу Западна Европа, в което влиза и територията на югославската държава, изолирана атака само срещу Югославия без едновременни военни действия срещу членките на Алианса и нападение на Източния блок срещу западния съюз, без действия срещу югославската територия. Съгласно оценките в първите два сценария, Югославия ще се сражава ожесточено с наличните си 32 дивизии, към които в рамките на до 30 дни ще мобилизира допълнително още 12-13 дивизии. При третия вариант, който изключва действия срещу югославската федерация, се предполага, че режимът на Тито ще подготви организирана отбрана без да губи контакт със силите на НАТО по своята северна и южна граница (NATO, SGM-1455-52, pp. 2–3).

Във всеки от сценариите се приема, че югославяните ще отбраняват всички точки по нейната граница, включително и зоната при Любляна и долината на река Вардар. В същото време се отчита, че въпреки прогреса в сътрудничеството си със Запада и помощта по МДАР, военните възможности на Югославската народна армия са намалели, в сравнение с тези на съветските сателити. Според SGM-1455-52 това създава предпоставки с логистичната поддръжка на Кремъл, сателитните армии да успеят да изтласкат югославяните от предните им отбранителни позиции в равнините на северната част на страната. Но дори при един такъв сценарий, с адекватната

логистична подкрепа от Запада, югославските въоръжени сили могат да организират отбрана простираща се от района на Любляна до долината на река Вардар, следвайки теченията на реките Сава и Морава (NATO, SGM-1455-52, p. 3, 4, 5, 8). Това показва, че в Алианса вероятно са взели под внимание резултата от разговорите, които има генерал Джоузеф Колинс през октомври 1951 г. в Белград, относно „архитектурата“ на югославската отбрана.

Работата по координирането на югославското военно планиране с това на НАТО продължава и през месец юли 1952 г. В разговор между Тито и заместник-министъра по отбраната на САЩ Франк Наш се намеква за допълнителна военна помощ, ако комунистическото ръководство установи тясно сътрудничество с Алианса, а визитата на американските висши офицери генерал Клайд Еделман и генерал-майор Джордж Олмстед в Белград от началото на месеца има за цел да се проучат възможностите на югославската военната индустрия. Обсъжда се и доставката на 200 американски танка, артилерия и изтребители. Предвижда се също и спешна стандартизация, като е взето решението, първо да се екипират със западно оръжие армиите в северозападна Югославия, които ще действат по направлението Любляна–Гориция и Трета армия с командване в Скопие, по направлението към Гърция (Vučićević, 2014, p. 398; Milošević, 2007, pp. 73–74; Dimitrijević, 2014, pp. 303–305). По този начин западните сили си гарантират приоритетното снабдяване на югославските сили, отбраняващи подстъпите към Италия и тези в Македония, които ще трябва да си взаимодействат с гръцката армия.

Ролята на Югославия в отбранителната стратегия на Алианса е предмет на анализ и в подробен доклад S.G.176/2 до Постоянната група от 21 юли. Базирайки се на разузнавателна информация сред възможните действия на Кремъл се разглежда и вероятността от локална война, чрез атака от източноевропейска страна срещу член на НАТО „или свързани с него държави“ (NATO, S.G.176/2, p. 9, 26). Вземайки под внимание възможностите, целите и вероятните направления за действие на съветския блок при война, се заключава,

че основните удари срещу Югославия ще бъдат нанесени от териториите на Унгария и Румъния, с вероятността за второстепенен удар и от България към Ниш и Белград. За пореден път се подчертава че всеки опит за ефективни действия на СССР срещу Италия няма да има резултат докато не бъде прочистена Северна Югославия от всяка съпротива. Затова се препоръчва на съюзниците не само да изградят силна отбрана в Северна Италия, но и да изпратят помощ на югославските сили отбраняващи подстъпите към Любляна. За важноста на това направление говори и фактът, че плановете в Алианса дори разглеждат състава (съотношението между бронетанкови и пехотни части) на противниковите сухопътни сили, които ще действат срещу Югославия, като идентичен на тези опериращи по посока към Западна Европа. Сериозно внимание получава и другото направление от вероятната „балканска кампания“ на Източния блок – Гърция. Докато за действие срещу Северна Югославия S.G.176/2 предвижда противника да използва 25-30 дивизии, то в южна посока заради планинския терен ще се използват по-малко – 10 дивизии, съветски или български (или и двете). Именно възползвайки се от географията, която ще ограничи съсредоточаването на големи сили на противника, гръцките и югославски части ще получат добри възможности за отбрана, особено в планинските проходи (НАТО, S.G.176/2, pp. 46–50).

Изложените в SGM-1455-52 и S.G.176/2 оценки на Постоянната група, обаче не се споделят от Италианския генерален щаб. По мнение на генерал-майор Чезаре Гандини от септември същата година, ако Югославия бъде нападната, тя без съмнение ще се сражава със силите, които са лоялни на Тито. Но при сценарий, в който тя не е обект на агресия, е по-вероятно е Белград да заеме позиция на неутралитет при конфликт в Европа, поддържайки военния контрол по границите и мобилизирайки отбраната. Без да омаловажава значението на балканската държава за отбраната на НАТО, италианската страна все пак изтъква опасността от това западните сили да се осанят твърде много на идеята, че югославяните ще приложат твърда

отбрана в зоната от Любляна до границата с Гърция. Като причина Гандини изтъква факта, че срещу Югославската народна армия могат да бъдат хвърлени не 25-30 съветски и сателитни дивизии, както е посочено в S.G.176/2, а 70, срещу които югославяните ще разполагат само с 32 дивизии. Пак според генерала тези 32 дивизии са едва на 60% от тяхната сила, а допълнителните 12-13 такива, които могат да бъдат мобилизирани в рамките на месец, няма да променят факта, че югославските въоръжени сили ще бъдат изправени пред значително превъзходящ ги противник. В резултат, те много бързо може да бъдат изтикани от отбранителните линии по границите и равнините (които преди това Югославския генерален щаб е очертал в дискусиите си с представителите на САЩ) към планинските масиви в югозападната част на страната. А веднъж изтласкани, те няма да приемат да разпръснат силите си за да защитават жизненоважни зони като Любляна и долината на река Вардар (НАТО, SGM-2109-52, pp. 2–3).

Италия следва една по-различна политика от тази на партньорите ѝ в Алианса и изразеното мнение от Италианския генерален щаб не е случайно, а част от курс, в основата на който стоят съществуващите противоречия с Белград по въпроса за Триест. Италианската политика за сигурност е сериозно повлияна от този въпрос и Рим гледа с подозрение на всеки опит за военнополитическо сътрудничество на Запада с Югославия. Докато последната е част от Източния блок, за САЩ, Великобритания и Франция няма проблем да подкрепят италианските претенции върху територията на Триест. След конфликта Белград–Коминформбюро и нарастващото значение на югославската държава във военнополитическите планове на НАТО и най-вече на Съединените щати, колкото повече Тито се дистанцира от Кремъл, толкова повече Западът се насочва към това да бъде арбитър в италианско-югославските противоречия по спорни въпроси, което предизвиква раздражението на министър-председателя Алчиде де Гаспери от твърде бързото подобряване на отношенията на Запада с Тито. Нещо повече, той дори е

против каквото и да било военнополитическо сътрудничество между Белград и западните държави, докато въпросът за Триест не бъде решен (Crosi, 1990, pp. 144–147; Bucarelli, 2008, p. 27; Less, 1997, pp. 78–79).

Като цяло италианските опасения не са неоснователни и Виторио Зоппи, генерален секретар на италианското външно министерство, се опасява най-много от нежеланието на съюзниците да упражняват какъвто и да било натиск върху югославяните, докато те няма да се поколебаят, ако е необходимо, да „извият ръцете“ на Рим. Последният е съветван да обърне повече внимание на географията и да търси решение в името на колективната сигурност, защото въпросът за Триест създава затруднения не само за Италия и Югославия, но и за общата европейска отбрана. Още през юни 1951 г. италианските дипломати в западните столици почти по едно и също време започват да твърдят в докладите си до Рим, че е илюзорно Италия да продължи да разчита на Вашингтон, защото Югославия може да предложи повече дивизии (Crosi, 1990, pp. 145–146). В тази връзка в меморандум на Комитета на началник-щабове на армията на САЩ е посочено, колко зависими географски са Италия и Югославия, като военната важност на първата „превъзхожда действителния принос на въоръжените ѝ сили, които страната е способна да предостави“ на НАТО в случай на нужда (NSC-5411, p. 2).

Придържането към „forward defence“ с активното участие на Белград дава възможност на Алианса в дългосрочното си планиране да предвиди такова решение за отбраната на Италия, при което първоначалното съприкосновение с противника да бъде на югославска, а не на италианска територия. Идеята е въоръжените сили на последната да заемат позиции по река Изонцо, което ще даде време на Рим да завърши мобилизацията. Проблемът е, че тази отбранителна линия е на югославска територия и заемането на позиции по тази водна преграда може да се случи само със съгласувана отбранителна стратегия между Рим и Белград (Vukman, 2009, p. 172; Nuti, 1993, pp. 203–204; Laković & Tasić, 2016, p. 26).

От своя страна обаче италианското правителство прави всичко възможно да

контролира процеса на интеграция, за да ограничи възможностите за маневриране на Белград. По този повод още през август 1952 г. на среща на Северноатлантическия съвет, италианският представител изтъква, че въпросът за свързването на югославската държава със западната отбранителна система вероятно е от голяма важност за Алианса, но по „географски и политически причини“ това е и от специален интерес и за Италия (НАТО, C-R(52)18, p. 6). На практика Рим не отдава толкова голямо стратегическо значение на отварянето на Югославия към Запада. Министър-председателят Алчиде де Гаспери го разглежда основно като заплаха за италианските претенции в Триест, докато за Великобритания, Франция и преди всичко САЩ, това е дразнещ проблем между две страни, които от географска гледна точка имат общ интерес в отбраната. В тази връзка през по-голямата част от периода 1949–1952 г. основните съображения на италианските военни попадат върху вътрешнополитическите измерения на Студената война, отколкото върху стратегическите проблеми, които заплахата от СССР поражда. Като сериозна външнополитическа опасност е разглеждана Югославия, отколкото война с Източния блок (Nuti, 1996, p. 412, 420, 421; Del Pero, 2004, p. 419; Crosi, 1990, p. 144). А това няма как да не даде отражение върху по-нататъшните преговори между Югославия и западните страни.

Поради тези причини в меморандум до министъра на отбраната на САЩ Робърт Ловет от септември 1952 г., генерал Омар Брадли се противопоставя на предложението Италия, Гърция и Турция да бъдат уведомени за предстоящите преговори с Белград. По негови думи това не трябва да стане в първата фаза, а в етапите, които ще последват, защото това ще им предаде един изцяло „натовски цвят“, може да компрометира позициите на Тито в Югославската комунистическа партия, но и едновременно с това да бъде парирано от Италия. Именно поради опасността от последното, адмирал Робърт Карни, командващ силите на НАТО в Южна Европа с щабквартира в Неапол, който е логичния избор да води следващите преговори с югославяните,

след като чисто географски Югославия попада в неговото командване, не е избран за тази задача. Съществува опасност за италиански натиск върху него. Така за ръководител на западната делегация, която се състои само от представители на Великобритания, Франция и САЩ, е избран генерал Томас Хенди, командващ американските сили в Западна Германия и заместник-командващ силите на САЩ в Европа (Laković & Tasić, 2016, pp. 36–37; FRUS, 1988, p. 1307).

Преговорите се водят от 15 до 20 ноември в югославската столица, а целта е югославяните да бъдат убедени, че е по-добре да планират и осъществят отбраната в сътрудничество със Запада, а не самостоятелно, като Италия, Югославия и Гърция са разглеждани като едно бойно поле. На преден план отново излиза приоритетът на Запада – чрез отбрана на „коридора“ Любляна – Гориция да се прегради съветското настъпление към Северна Италия и долината на река Вардар на юг. Тази концепция предполага обаче по-широко изтегляне на Югославската народна армия от териториите, които трябва да отбранява и запазване на контрола върху северния и южен „коридор“, ключови за комуникацията със съюзниците. В един момент става ясно, че районът на Белград, който е важен за югославяните, в западните планове няма никаква стойност и в случай на нападение страната ще може да разчита само на военновъздушна и военноморска помощ, защото на този етап Алиансът не разполага с достатъчно сухопътни сили. Но дори и това не е гарантирано, защото поддръжката на Шести американски флот в Средиземно море ще зависи от конкретната военна ситуация. Важно е да се спомене, че до средата на 50-те години като цяло военновъздушните сили на НАТО страдат от недостиг на изтребители и неадекватна система за въздушен контрол и предупреждение. Затова се предполага, че в случай на война със Съветите началникът на военноморските операции заедно с командващия обединените сили в Южна Европа, вероятно за да избегнат съветска въздушна атака, ще изтеглят Шести флот в Западното Средиземноморие, за да го подготвят за контрафанзива. Особено дразнещ за югославската страна е фактът, че

западните представители не искат да дадат гаранции на Белград за помощ при нападение и не искат да разкриват своите военните планове, но искат да получат данни за югославските такива, които в последствие в рамките на Военния комитет или Постоянната група на НАТО ще станат достояние на италианците. Не случайно, по думите на американския посланик в Белград Джордж Алън, самото споменаване на Италия усложнява разговорите (Milošević, 2008, pp. 313–314; Chourchoulis, 2012, pp. 638–639; Laković & Tasić, 2016, p. 38, 39, 40, 41; Dimitrijević, 2014, pp. 305–307).

Според С. Раяк отказът на ген. Хенди да предостави каквито и да било гаранции се интерпретира от Тито като сериозна заплаха за националната сигурност и „мълчаливо приемане от страна на Запада, че в случай на съветска/сателитна агресия нападението ще си остане ограничено до локална война“ (Rajak, 2010, p. 17, 33). Едвард Кардел също заявява в разговор с американския посланик в Белград Джордж Алън, че преговорите не водят до това, което всяка от страните очаква, изразявайки надежда, че Югославия няма да бъде „оставена да се защитава сама или да се превърне в друга Корея“ (FRUS, 1988, p. 93). За търсенето на гаранции от югославска страна споменава и Милован Джилас, който твърди, че точно през този период са разглеждани не само различни варианти за нападение срещу Югославия, но и възможността за присъединяване към Атлантическия съюз (Djilas, 1980, p. 126).

Въпреки неуспеха на преговорите в Белград за интегриране на югославската държава в западните отбранителни планове, това не прекратява оръжейните доставки за страната, нито важноста ѝ за отбранителните планове на Атлантическия договор. Само няколко седмици по-късно, в пристото на 9 декември 1952 г. стратегическо ръководство на НАТО (М.С.14/1), Югославия е посочена като единственият отклонил се сателит, който макар и да не е член на НАТО вероятно ще се присъедини към отбранителна война срещу СССР, а това би дало на съюзниците „значително психологическо предимство, както и някаква военна помощ“. Започналото да се налага от 1951 г. схващане, че Италия, Югославия и Гърция са стратегически зависими поради

географията е посочено по недвусмислен начин и в М.С.14/1, защото „ефективността на стратегията възприета от югославските сили, степента на сътрудничество постигнато с тях, ще маркира ефекта върху ситуацията както на италианския, така и на гръцкия фронт“. Особено ценно, според документа, ще бъде ако югославяните помогнат на съюзниците дори и с леки сили, като тормозят напредващия противник насочен към Юлийските Алпи, поддържат сили между Албания и България и блокират долината на река Вардар на юг (Pedlow, 1997, pp. 217–220). Ако всичко това се реализира дълбочината на отбранителните позиции на съюзниците ще бъде увеличена и нещо повече – югославяните ще изпълнят още една основна, ако не и по-важна задача – да отвлекат колкото се може по-голямо част от въоръжените сили на врага, което ще бъде от полза за цялостната стратегия на Северноатлантическия договор.

Въпреки това два дена по-късно, на 11 декември 1952 г., на среща на Съвета на НАТО, докато се дискутира М.С.14/1, Алчиде де Гаспери отхвърля всякакъв вариант за сътрудничество между Белград и Атлантическия пакт „без споразумение на всичките му членове“. Според него, „докато югославското поведение [по въпроса за Триест] предотвратява всяко разумно и справедливо решаване на настоящото политическо неразбирателство между Италия и Югославия, всяко координиране на усилията между [двете правителства] и Алианса...би изглеждало невъзможно“. Де Гаспери дава да се разбере, че подобна координация „ще бъде посрещната при сегашните обстоятелства с политическата и психологическата опозиция на италианския народ“ (НАТО, С-М(51)131, р. 1). Така към края на 1952 г. е сложена спирачка пред всякакво интегриране на югославяните в западната отбранителна система посредством общо планиране между Запада и Югославия. За Тито остава следващата възможност – да търси сигурност чрез обвързването на Белград в регионален блок с Гърция и Турция, което ще постави основите на Балканския пакт от 1953/1954 г.

Без съмнение географията е определяща в планирането на Северноатлантическия

договор. От една страна в Югоизточна Европа, чието оцеляване, има по-скоро психологическо значение за Запада, след лятото на 1950 г. Югославия постепенно се превръща в желан партньор и необходим военен актив в отбраната на НАТО, макар да си остава комунистическа страна. Нарастване значението на югославската държава върви паралелно с разрастването на Южния фланг на Алианса към Балканите и опитите за решаването на проблемите със сигурността на Италия и Гърция. С членството на последната (заедно с Турция) в съюза, нуждата да се запълни силовия вакуум, чрез обвързването на Белград със западната отбрана, посредством икономическа и военна помощ, се оказва крайно наложително, а целта е създаването на единна и стабилна отбрана в балканския сектор. От гледна точка на географията това създава „стена“ срещу всякакво напредване на Кремъл към Средиземноморието и едновременно с това дава възможност на Запада да държи Тито в своята сфера на влияние, което може да има голямо значение при война. Негативно влияние обаче оказва различното схващане на заплахите сред част от членките на НАТО, като Италия, която разглежда Югославия по-скоро като заплахата, отколкото като стратегически партньор в отбраната.

REFERENCES/ ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Baev, J. 2010, 'The European security system and the Balkans in the Cold War years', Damiyan Yakov Publishing, 2010 / [Баев, Й. Системата за европейска сигурност и Балканите в годините на Студената война. Издателство Дамян Яков, 2010]
- Boyadjieva, N. 2017, 'International Relations', Albatros Publishing, 2017 / [Бояджиева, Н. Международни отношения. Албатрос, София, 2017]
- Boyadjieva, N. 1999, 'Cold War Traditions and Yugoslavia's Place in US Balkan Strategy after World War II', Past 4, 1999, pp. 86–96 / [Бояджиева, Н. „Традициите на Студената война и мястото на Югославия в балканската стратегия на САЩ след

- Втората световна война“, Минало 4, 1999, с. 86–96]
- Bystrova, N. 2007, USSR and the formation of military bloc confrontation in Europe (1945–1955)’, *Hyperborea*, 2007/ [Быстрова, Н. СССР и формирование военно-блокового противостояния в Европе (1945–1955 гг.). Гиперборея, 2007]
- Egorova, N. 2003, ‘Military-political integration of Western countries and the reaction of the USSR (1947–1953)’, in: *Cold War 1945–1963 Historical retrospective*, Olma-Press, Moscow, 2003, pp. 187–222 / [Егорова, Н. „Военно-политическая интеграция стран Запада и реакция СССР (1947–1953)“, в: *Холодная война 1945–1963 гг. Историческая ретроспектива*. „Олма-Пресс“ Москва, 2003, с. 187–222.]
- CDA, КМФ-04, 683/11, TNA, FO536/40: Political Affairs (External). Yugoslavia-General / [ЦДА, КМФ-04, 683/11, TNA, FO536/40: Political Affairs (External). Yugoslavia-General]
- NSC-21/1: A Report to the National Security Council by Department of State on United States Objectives with Respect to Russia. Washington, August 18, 1948 https://archive.org/details/NSC201-USObjectivesWithRespectToRussia/NSC_20_1_original/mode/2up
- Balkanski pakt 1953/1954. Zbornik dokumenta. Beograd, 2005.
- Balkanski ugovorni odnosi 1878 – 1996. Tom III (1946–1996), Beograd, 1999.
- Bucarelli, M. 2008, ‘La „questione jugoslava“ nella politica estera dell’Italia repubblicana (1945–1999)’, *Arcane*, 2008.
- Brands, H. 1987, ‘Redefining the Cold War: American Policy toward Yugoslavia 1948–1960’, *Diplomatic History*, vol. 11, 1987, pp. 41–53.
- Ceh, N. 2002, ‘Diplomatic Records on Relations with Yugoslavia during the early Cold War, 1948–1957’, *Columbia University Press*, 2002.
- Croci, O. 1990, ‘Search for Parity: Italian and Yugoslav Attitudes toward the Question of Trieste’, *Slovene Studies*, vol. 12, No. 1, 1990, pp. 141–155.
- Chourchoulis, D. 2012, ‘A nominal defence? NATO threat perception and responses in the Balkan area, 1951–1967’, *Cold War History*, vol. 12, No. 4, 2012, pp. 637–657.
- Chourchoulis, D. & Korkouvelas, L. 2012, ‘Greek perceptions of NATO during the Cold War’, *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 12, No. 4, 2012, pp. 497–514.
- Chourchoulis, D. 2014, ‘The Southern Flank of NATO, 1951–1959: Military Strategy or Political Stabilization’, *Lexington Books*, 2014.
- Coloumbis, T. 1966, ‘Greek Political Reaction to American and NATO Influences’, *Yale University Press*, 1966.
- CIA Yugoslavia and Neighbouring Soviet Satellites: Critical indications in Yugoslav Cominform Propaganda, 10 May 1951 <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP80-00809A000500730216-8.pdf>
- CIA, NIE-29: Probability of an Invasion of Yugoslavia in 1951, 20 March 1951 https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000273183.pdf
- CIA, Informational Report: Satellite Intentions toward Yugoslavia, 22 August 1951 <https://archive.org/details/CIA-RDP82-00457R008400300009-1>
- CIA, 7-50. Review of World Situation, 19 July 1950 <https://archive.org/details/19July1950ReviewoftheWorldSituation>
- CIA, ORE 8-50 Evaluation of Soviet-Yugoslav Relations (1950), 11 May 1950 https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000258846.pdf
- Dimitrijević, B. 2008, ‘Jugoslavija i NATO 1951–1958. Skica intenzivnih vojnih odnosa’, in: *Spoljna politika Jugoslavije. Zbornik radova*, Beograd, 2008, pp. 255–274.
- Dimitrijević, B. 2014, ‘Jugoslovenska narodna armija 1945–1959’, Beograd, 2014.
- Dimitrijević, B. 1997, ‘The mutual defence aid program in Tito’s Yugoslavia, 1951 – 1958, and its technical impact’, *The Journal of Slavic Military Studies*, vol. 10, No. 2, 1997, pp. 19–33.
- Del Pero, M. 2004, ‘American Pressures and Containment in Italy during the Ambassadorship of Clare Boothe Luce, 1953 – 1956’, *Diplomatic History*, vol. 28, No. 3, 2004, pp. 407–439.
- FRUS, 1976a / Foreign Relations of the United

- States 1948, Vol. I, Washington, 1976.
- FRUS, 1976b / Foreign Relations of the United States 1948, Vol. V, Washington, 1976.
- FRUS, 1976c / Foreign Relations of the United States 1949, Vol. V, Washington, 1976.
- FRUS, 1977 / Foreign Relations of the United States 1949, Vol. VI, Washington, 1977.
- FRUS, 1980 / Foreign Relations of the United States 1950, Vol. IV, Washington, 1980.
- FRUS, 1982 / Foreign Relations of the United States 1951, Vol. V, Washington, 1982.
- FRUS, 1988 / Foreign Relations of the United States 1952–1954, Vol. VIII, Washington, 1988
- Gaddis, J. 2005, 'Strategies of Containment. A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War', Oxford University Press, 2005.
- Hatzivassiliou, E. 2006, 'Greece and the Cold War: Frontline State, 1952–1967', Routledge, 2006.
- Iatrides, J. 1968, 'Balkan Triangle: Birth and Decline of an Alliance Across Ideological Boundaries', The Hague: Mouton, 1968.
- Ismay, L. 1954, 'NATO. First Five Years 1949–1954', North Atlantic Treaty Organization, 1954.
- Kaplan, L. 1994, 'NATO and the United States. The Enduring Alliance', Twayne Publishers, 1994.
- Kaplan, L. 1997, 'The Long Entanglement. NATO's First Fifty Years', Praeger, 1997.
- Lees, L. 1997, 'Keeping Tito Afloat. The United States, Yugoslavia and the Cold War', The Pennsylvania State University Press, 1997.
- Leffler, M. 1992, 'A Preponderance of Power. National Security, the Truman Administration and the Cold War', Stanford University Press, 1992.
- Leffler, M. 1984, 'The American Conception of National Security and the Beginnings of the Cold War 1945–48', *The American Historical Review*, vol. 89, No. 2, 1984, pp. 346–381.
- Laković, I. & Tasić, D. 2016, 'Tito-Stalin Split and Yugoslavia's Military Opening toward the West, 1950–1954. In *NATO's Backyard*', Lexington Books, 2016.
- Milošević, N. 2007, 'Yugoslavia, US and NATO in the 1950s', *Western Balkan Security Observer*, 5, 2007, pp. 64–80.
- Milošević, N. 2008, 'Jugoslavija i Američkoj vojnopolitičkoj strategiji odbrane Zapada od SSSR-a 1950–1954', in: *Spoljna politika Jugoslavije 1950–1961. Zbornik radova*. Beograd, 2008, pp. 307–321.
- Mayers, D. 1988, 'George F. Kennan and the Dilemmas of the US Foreign Policy', Oxford University Press, 1988.
- Nuti, L. 1996, 'Security and Perceptions of Threat in Italy in the Early Cold War Years, 1945–1953', in: *The Soviet Union and Europe in the Cold War, 1943–53*, Macmillan Press, 1996, pp. 412–429.
- Nuti, L. 1993, 'Italy and the Defence of NATO's Southern Flank 1949–1955', in: *Das Nordatlantische Bündnis 1949–1956*. Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1993, pp. 197–212.
- NSC-5411: Memorandum for the Secretary of Defense. U.S. Policy toward Italy, March 23, 1954 <https://www.eisenhowerlibrary.gov/sites/default/files/research/online-documents/declassified/fy-2011/1954-03-23.pdf>
- NATO, S.G. 27/8, Note by the secretaries to the Standing group on the preparation of the Short Term Plan, 10 July 1950 <http://archives.nato.int/preparation-of-nato-short-term-plan-7>
- NATO, AC/2-D/4: Note to members of the Political working Group, 18 April 1951 https://archives.nato.int/uploads/r/null/9/5/9546/AC_2-D_4_ENG.pdf
- NATO, C-M(51)131: Statement Concerning Document MC14/1 (final) made by Italian Permanent Representative at the Meeting of the North Atlantic Council held on 11 December 1952, with the Military Committee, 12 December 1952 <https://archives.nato.int/strategic-guidance-statement-re-mc-14-1-by-italian-representative>
- NATO, D-D(51)100: Aid to Yugoslavia, 19 April 1951 https://archives.nato.int/uploads/r/null/3/1/31280/D-D_51_100_ENG.pdf
- NATO, SGM-1727-51: General Bradley's account on the recent visit in Paris, Athens and Ankara, 10 October 1951 http://archives.nato.int/uploads/r/null/1/2/120729/SGM-1727-51_LTD_ENG_PDP.pdf
- NATO, D-R(51)56: Summary record of a meeting of the Council Deputies, 27 July 1951 https://archives.nato.int/uploads/r/null/3/2/32906/D-R_51_56-FINAL_ENG

- [pdf](#)
NATO, D-D(51)29: Exchange of views on Yugoslavia, 26 January 1951 http://archives.nato.int/uploads/r/null/3/0/30912/D-D_51_29_ENG.pdf
- NATO, I.P.T. 54: U.S. Draft Report by the International Planning Team to the Standing Group on Yugoslavia, 6 August 1951 https://archives.nato.int/uploads/r/null/9/9/99701/IPT_054_ENG_PDP.pdf
- NATO, D-D(51)174: Economic assistance to Yugoslavia. Joint memorandum by the French, United Kingdom and United States Deputies, 7 July 1951 https://archives.nato.int/uploads/r/null/3/1/31688/D-D_51_174_ENG.pdf
- NATO, SGM-1455-52: Position of Yugoslavia in the case of an East/West conflict, and her capabilities. 24 June 1952 https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/2/121720/SGM-1455-52_ENG_PDP.pdf
- NATO, S.G.176/2: Report by the Intelligence Committee to the Standing Group on Intelligence for the Standing Group and Intelligence Guidance for the Major NATO Commands and the Commands Associated with NATO, 21 July 1952 https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/1/114466/SG_176_2_LTD_ENG_PDP.pdf
- NATO, SGM-2109-52: Position of Yugoslavia in the case of an East/West conflict, and her capabilities in 1952 (Reference: SGM-1455-52), 12 September 1952 https://archives.nato.int/uploads/r/null/1/2/122208/SGM-2109-52_ENG_PDP.pdf
- NATO, C-R(52)18: Summary record of a meeting of the Council, 23 August 1952 https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/1/21213/C-R_52_18_ENG.pdf
- Nitze, P. 1996, 'The Grand Strategy of NSC-68', in: NSC-68: Forging the Strategy of Containment. National Defense University, 1996, pp. 7–16
- NSC-68: Forging the Strategy of Containment. National Defense University, 1996
- Oral History Interview with John O. Campbell. Harry S. Truman Library <https://www.trumanlibrary.gov/library/oral-histories/campbell>
- Pedlow, G. NATO Strategy Documents 1949–1969, North Atlantic Treaty Organization, 1997 <https://www.nato.int/docu/stratdoc/sd49-69e.htm>
- Pechatnov, V. 2003, 'From alliance to enmity (Soviet-American relations in 1945–1946)' in: Cold War 1945-1963 Historical retrospective, Olma-Press, Moscow, 2003, pp. 21–64 / [Печатнов, В. „От союз – к вражда (советско-американские отношения в 1945–1946 гг.)“, в: Холодная война 1945–1965. Историческа ретроспектива, Олма-Пресс, Москва, 2003, с. 21–64].
- Rajak, S. Yugoslavia and the Soviet Union in the Early Cold War. Reconciliation, comradeship, confrontation, 1952 – 1957. Routledge, 2010
- Stone, D. 1994, 'The Balkan Pact and American Policy' East European Quarterly, XXVIII, No 3, 1994, pp. 393–406.
- Vučičević, M. 2014, 'Was the Balkan Pact necessary?', Vojno delo, 2, 2014, pp. 385–403 / [Вучићевић, М. „Да ли је Балкански пакт био неопходан?“, Војно дело, 2, 2014 с. 385–403]
- Vukman, P. 2009, 'The Possibility of a Soviet Military Attack against Yugoslavia in British Archival Documents (1948–1953)', Токови историје, 1-2, 2009, pp. 163–176.
- Weathersby, K. 2003, 'Korean War 1950–1953: The Cold War Heats up', in: Cold War 1945–1963 Historical retrospective, Olma-Press, Moscow, 2003, pp. 257–278 / [Уэзерсби, К. „Война в Корее 1950–1953 гг.: Холодная война разгорается“, в: Холодная война 1945-1963 гг. Историческая ретроспектива, Олма-Пресс, Москва, 2003, с. 257–278]